

עורך „העולם הזה“ מגלה את הפרטים שמאחורי הקלעים על נצחון הרשימה

כך זה נולד

היה זה, כמדומני, ביום האחרון של הקרבין-עשרת-הימים על נגבה הסמיכה. היינו עייפים עד מוות. התפורנו בין השיחים כדי למצוא מחסה מהפצצות הסטפייירים המצריים, שפקדו אותנו כל כמה דקות.

מאות שיחות לא רק בינינו, אלא בין כמה וכמה חברים אחרים בפלוגתנו — שוטלי שמשון — ופלווגות שכנות של גבעתי והפלמ"ח.

היה קיים אז אירצון גדול. אכזבה ממה שנעשה בתל-אביב. ההרגשה כי האידאליזם הנהדר שנתגלה בדור תש"ח, בחודשים הראשונים של המלחמה, הולך ומתבזבז. שהמפלגות הישנות והמאייסות, שכולנו תיעבנו אותן מקרב לב, ושנידמה היה לנו כי נעלמו וטבעו בגלי ההתלהבות של דור חדש, צפו מחדש בעורף ומקימות להן מדינה בדמותן ובצלמן.

אצל כמה חברים — וביניהם שלום כהן ואני — התקשרה מורת-הרוח הכללית במורת-רוח פוליטית מיוחדת. תוך כדי ויכוחים בינינו גילינו שיש לנו דעה משותפת לגבי מהות המלחמה — ומהות השלום שחייב לבוא בעקבותיה.

שלום כהן, שהתחנך כמצריים, היה חדור אמונה בעליית התנועה הלאומית הערבית — דעה שהיתה יוצאת-דופן בימים ההם, ימים של חולשת הערבים, ואילו אני פירסמתי, ערב המלחמה, חוברת שהציעה להקים מסגרת משותפת לתנועה הלאומית הערבית ולתנועה הלאומית העיברית. כדי להבטיח לישראל מקום מרתב מאוחד.

מדוע, אם כן, נחרתה בכורוני דוקא שיחה אחת מיני רבות? מפני שנידמה לי כי באותה שיחה מיקרית, בין הצברים, נולד בפעם הראשונה הרעיון שצרכים „לעשות משהו“ כדי להציל את רוח תש"ח, כדי להילחם במפלגות הישנות וכדי לכוון את מדינת-ישראל החדשה לכיוון פוליטי חדש.

הרעיון הזה שיש „לעשות משהו“ נשאר מאותו רגע עומד לנגד עינינו. לא ידענו מהו „משהו“ זה. מה לעשות — באיזה מישור, באילו כלים, באיזו שיטה? לא החלטנו, ולא היה צורך להחליט — כי בינתיים נמשכה המלחמה, עברנו קורס מסיכפים, עברנו עוד כמה עשרות קרבות ולבסוף נפצתי.

תוך כדי כך, במשך כמה ימים למחרת פירוק (מטה) הפלמ"ח, באוקטובר 1948, נולד רעיון מגובש קצת יותר. בשורות החטיבות הקרביות שררה התמרמרות עצומה — על הנהגת חובת-ההצדעה, על סימני-הדרגה החדשים, על הפרדת חזרי-האוכל של „הקצינים“ מהדרי הטוראים, ועוד הרבה דברים קטנים אחרים, שהעידו על נסיון מודע (ומוצלח) לחסל את הרוח של תש"ח, שהתגלמה בצבא הלוצי, דמוקראטי ועממי.

שאלנו את עצמנו: מדוע לא להקים ועדי-חיללים ביחידות הקרביות, כדי לבטא את רצון דורנו מול ההתנכלות של המפלגות בעורף? ניסתנו תוכר קצר, ואני נסעתי לתל-אביב והגשתי לדר"ר משה סנה, שהיה אז ממנהיגי מפ"ם המאוחדת, בבקשה להעבירו לידי ישראל גילוי וחבריו, מפקדי הפלמ"ח.

מובן שמכל זה לא יצא דבר. שום מפלגה — גם לא מפ"ם של אז — לא היתה מוכנה או מסוגלת או מעוניינת ללחום.

1950: מפלגה או נתון?

מחרת המלחמה התחלתי לעבוד בעתון הארץ, בו כתבתי במשך זמן-מה מאמרים ראשיים, והיכיתי לשיחרורו של שלום כהן מן הצבא.

היא שוחרר בראשית 1950. מיד התחיל הויון מחדש: מה לעשות, ואיך? לפנינו עמדו שתי אפשרויות מעשיות: לנסות להקים תנועה פוליטית, לשינוי פני ה-מדינה — או לייסד עתון שינהל את המאבק במישור ההסכרתי.

הדברים היו ברורים לגמרי. לנגד עינינו עמדה מטרה פוליטית, שקיבלה בהדרגה צורה יותר ויותר מגובשת. כל השאר לא היה, בעינינו, אלא עניין של אמצעים.

לא לקח לנו הרבה זמן להבין כי אין כל אפשרות להקים תנועה פוליטית. הנסיבות לא היו עדיין כשורות לכך.

כי ההתלהבות הגדולה של תש"ח התנדפה. במקומה באה אחריה של התמרמרות ואכזבה, שלא היה בה כדי להוליד משהו חיובי ולוחם. המישטר הישן הצליח לכוון מנגנון אדיר, ששלט בכל. הדיקטוריה הפוליטית של בן-גוריון נתקבלה עליידי הכל ללא עירעור רציני. חבילת הליוחמים התפרקה ונפוצה לכל עבר. לא היו בידינו שום אמצעים להקמת תנועה.

לכן כחרנו בדרך השנייה. החלטנו להציא עתון, שילחם על דעתינו, שיכשיר את הקרקע למישטר אחר, ושימרוד בשחיתות המפלגתית.

בידינו היו אמצעים מצומצמים: הרהיטים ממכירת ספרים בשדות פלשת, שנחל או הצדחה מיסחרית, וכמה מאות לירות שקיבלנו כהלוואת-שיקום ממשרד-הבטחון.

אחרי בדיקת השטח, החלטנו לקנות את השבועון העולם הזה ולהופכו לבמה המרכזית, לוחמת. נקטנו בקור-רוח בשיטות ה-עתונאיות, שהיו דרושות כדי להחדירו ל-קהל של המינים רבים, וכדי להבטיח את קיומו הכלכלי מול נסיונות המישטר להחרימו ולשבורו.

כך נולד העולם הזה, בדמותו הנוכחית. מעולם לא היה, בעינינו, מטרה בפני עצמה. מעולם לא היה, בעינינו, „עתון“ במובנה המקובל של המילה. כשם שמעולם לא ראינו את עצמנו כ„עתונאים“, כאנשים היסוסים בכתיבה תמורת משכורת.

יחסנו זה למכשיר שבידינו נענה ביחס דומה מצד הווילת — ובכך מצא את אישורו. קוראים רבים לא התייחסו מעולם אל העולם הזה כאל עתון כשאר העיתונים. הם הודוהו עימו לחלוטין מבחינה ריגשית ורעיונית, או פיתחו בלבם שינאה ליהטת כלפיו. מוסדות העתונאים המאורגנים לא ראו בנו מעולם חלק מציבורם. ואין צורך להרחיב את הדבר על יחס השלטונות והמפלגות ל„שבו-עון המסויים“, מן הפצצות הראשונות ועד לחוק לשון הרע. כך מתייחסים לכותב פוליטי מסוכן, לא לעתון.

אם להאמין לתיאורים הנפוצים עתה בידי דוברי המפלגות בארץ, מהרה הופעתו של הכוח החדש בכנסת השישית מעין קוריוז. לפני כמה שבועות התחשק לו למישהו — או למישהם — ללכת לבחירות, המזל רצה והם עברו את אחזת-הסמיכה, וזהו זה. אפיוורה משעשעת או מרגיזה. אבל בעצם לא השתנה דבר.

אלה המפיצים גירסה זו יודעים, כמובן, שזוהי שטות גמורה. איש אינו יודע להעריך את הישג הרשימה כמו עסקני-המפלגות המקצועיים, שכל מנגנונם האדיר לא הנחיל להם הישג כמו זה שהושג בשבוע שעבר עליידי קומץ של מתנדבים.

אולם בציבור הרחב עשויה גירסה זו לקנית לה אחיזה, ולהביא לחוסר-הבנה גמור לגבי התופעה היחידה-במינה של הופעת הכוח החדש ועתידו.

כי כוח זה לא נולד כן-לילה. והוא לא הופיע באקראי. כדי להוכיח זאת, אולי כדאי לגלות כמה פרטים על הנעשה מאחורי הקלעים.

מתי זה קרה?

במסיבה צנועה שנתקיימה השבוע לחגיגת ניצחונה של רשימת העולם הזה — כוח חדש בבחירות, שאל אותנו אחד הפעילים החוגגים: „מתי, בעצם, החלטתם ליום את הקמת הרשימה?“

התחלתי לענות לו, ולפתע נוכחתי לדעת כי כל תשובה תהיה בלתי-מדויקת. האם בכלל „מחליט“ אדם החלטות גדולות? דימני שלא. התהליך הוא הרבה יותר מורכב. אי-פעם צץ רעיון. צץ ונעלם. כעבור כמה זמן הוא צץ שוב, כאילו בהלצה, ונעלם שוב.

מאת

אורי אבנרי

הוא רחוק מלהיות בגדר החלטה, או אפילו בגדר שאיפה מגובשת. הוא רק רעיון חסר-צורה, המופיע בלבושים שונים.

הדמיון מתחיל לגלגל את הרעיון. איך זה היה אילו...? מה תהיה התוצאה אם...? מה היו פני הדברים לולא...?

ועדיין אין זה אלא שד קטן של רעיון, שדון עליו המכריז על עצמו שאינו רציני, חלילה. הדמיון משחק עימו, ואט-אט מסתמנות האפשרויות, הבעיות, האתגרים והמכשולים הכרוכים בו.

בהדרגה מניעים הדברים לכף ההכרה הצלולה. הרעיון מתייצב, נדון, נפסל. הוא מופיע שוב, הפעם מכיוון אחר, ונפסל שוב. אבל נורע ורע של ספק. אולי בכל זאת? זורקים רמז פה ושם בשיחות עם הזולת, בודקים את התגובה. וכל זה עדיין רחוק מאוד מלהיות החלטה.

כך זה נמשך — חודשים, ואפילו שנים. לעיתים מתקרב הרעיון, לעיתים הוא מתרחק. מגיע הזמן שהוא מתחזק יותר ויותר. ההכרה סובבת אותו, בודקת אותו מכל צד, מפקפקת, תמהה.

ואז, יום אחד, אתה מתערר באמצע הלילה, ולפתע אתה יודע שהחלטת. שהחלטת — לא כרגע, לא באותו לילה, אלא מומן. שהחלטת ולא ידעת מה החלטת. ואולי: ידעת, אך ברחת מן ההחלטה.

כך זה לגבי רוב ההחלטות הגדולות בחייו של אדם. לגבי נשואין, למשל, אי לגבי בחירת דרך בחיים.

כך זה גם לגבי החלטה קולקטיבית — החלטה המתבטאת בלבם של רבים בעת ובעונה אחת, והפכת למחרת היום לתופעה ציבורית גדולה.

אם כן, מתי החלטנו, שלום כהן ואנוכי, ליזום את הרשימה, שחוללה בשבוע שעבר את המהפכה הראשונה מזה דור בכנסת?

פצצות בין שיחי הצבר

זכנן שהתשובה הנכונה היא: החלטנו ביולי 1948, אי-שם „בין שיחי-הצבר של כפר ערבי נטוש, ששוב אינו קיים עוד, וששמו היה סואפיר.“

1952: אבנרי וכהן (יושב) באסיפת נוער לתיכנון פעולה פוליטית